

3. Galkina, T. P. (2003), "Sociology of management: from group to team", M. : Finance and Statistics, 224 p.
4. Cameron, K., Quinn, P. (2001), "Diagnosing and changing organizational culture", SPb : Peter, 320 p.
5. "Organizational culture" (2006), ed. by N. I. Shatalova, M. : Examination, 653 p.
6. Schein, E. H. (2002), "Organizational Culture and Leadership. Construction, development, perfection", SPb : Peter, 336 p.

Баннікова Катерина. Моделі та типи організаційної культури в контексті сучасних соціальних трансформацій. Зауважуючи значимість організаційної культури як однієї з основних складових частин успіху організації, здійснено аналіз класифікацій організаційної культури, їх зіставлення за базовими критеріями та оцінку ефективності в сучасних умовах. Запропоновано розглядати еволюцію класифікації й типологізування організаційних культур за трьома етапами: теоретичним, інструментальним та емпіричним. Виявлено особливості й специфіку різних моделей і типів організаційної культури. Доведено, що найбільший потенціал у сучасних умовах має класифікація Г. Хофстеда.

Ключові слова: організаційна культура, модель організаційної культури, тип організаційної культури.

Bannikova Kateryna. Models and Types of Organizational Culture in the Context of Contemporary Social Transformations. It is shown that organizing culture is one of the main components of success. It can act as a tool to improve the efficiency of the organization's personnel. For identify opportunities of existing models and types of organizational culture in condition of contemporary social transformations author analyses of existing classifications of organizational culture, their comparison for the basic criteria and performance measurement in modern conditions are made. In article one considers proposed classifications and evolution of organizational cultures typologizations thro three stages: theoretical, empirical and instrumental. The features and specifics of different models and types of organizational culture are discussed. It is proved that the greatest potential in modern conditions has the classification of G. Hofstede.

Key words: organizational culture, organizational culture model, the type of organizational culture.

Стаття получена 18.05.2015 г.

УДК 316.766.33

Наталя Глебова

Довіра як індикатор комунікативного стану суспільства

У роботі проаналізовано міждисциплінарні дискурси дослідження соціально-етичних і соціально-психологічних аспектів феномену довіри в контексті потреби активізації суб'єктного комунікативного потенціалу українського суспільства. Обґрунтовано потребу розробки соціологічних моделей вивчення довіри як прогностичного засобу формування суспільної довіри на теренах України. Розглянуто можливість підходів до соціологічного вивчення довіри як показника комунікативного стану спільноти в якості субстанціонального підґрунтя суспільного розвитку та суб'єктивного чинника впливу на формування світоглядних орієнтацій суспільства й сприйняття ним певних моделей соціального облаштування.

Ключові слова: суспільна довіра, суб'єктний потенціал особистості, світоглядні орієнтації суспільства, комунікативний стан, суспільний розвиток.

Постановка наукової проблеми та її значення. Українське суспільство входить у новий соціально-історичний простір в умовах надзвичайного загострення больових порогів більшості суспільних страт і часто трагічного індивідуального психологічного досвіду багатьох українців. Усвідомлення своєрідних особливостей попереднього розвитку нашого суспільства та врахування специфіки сучасного періоду виказує потребу в детальному опрацюванні суб'єктивних чинників і субстанціональних підґрунть суспільного розвитку. Значущим чинником, що впливає на формування світоглядних орієнтацій суспільства й сприйняття ним певних моделей соціального облаштування, були та лишаються ціннісні орієнтації, стратегії активності й стилі життєдіяльності індивідів.

Докорінні соціально-економічні трансформації в Україні, що вимагають установлення принципово нових суспільних взаємин, указують на соціальну значущість позитивного співвідношення суспільної довіри та недовіри як на персональному рівні, так і на рівні соціальних страт. Скажімо, цілком очевидно, що за таким суспільним чинником, як недовіра до влади, може йти й загальнонаціональна криза, і зміна типу влади, і розпад суспільства як вияв крайнього ступеня недовіри при бездіяльності суб'єктів влади.

© Глебова Н., 2015

Хисткість цього співвідношення, як і шляхи пошуку його оптимуму, може як породжувати різноманітні проблеми й конфлікти, так і бути стрижневим елементом психологічного благополуччя людини та соціуму в цілому. Оскільки до значимих характеристик сучасного суспільства відносять кризовість, невизначеність, ризикованість і зростання масштабів протестної активності соціальних суб'єктів, то саме рівень соціальної довіри слід віднести до чи не найголовніших якісних характеристик українського сьогодення.

Спираючись на досвід найбільш розвинених світових суспільних систем і враховуючи специфіку нинішніх українських реалій, коли важливо звести до мінімуму втрати суб'єктного потенціалу кожної конкретної людини й усіляко сприяти його відновленню, слід визнати, що тим актуальнішою постає проблема комплексного дослідження феномену довіри та чинників, що обумовлюють її наявність чи відсутність.

Мета дослідження – розгляд підходів до соціологічного вивчення довіри як комунікативного стану особистості, групи й спільноти в цілому як суб'єктивного чинника впливу на формування світоглядних орієнтацій суспільства та сприйняття ним певних моделей соціального облаштування. **Завдання роботи** – дослідження соціально-етичних і соціально-психологічних аспектів феномену довіри як способу зв'язку людини зі світом та освоєння нею свого соціокультурного простору.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Наукове осмислення категорії довіри та різних її соціальних аспектів розкрито в працях таких дослідників, як М. Бубер, М. Вебер, Е. Гідденс, Е. Дюркгейм, С. Касталдо, Н. Луман, К. Ньютон, Т. Парсонс, Б. Ротштейн, А. Селігмена, Ф. Тенніса, Ф. Фукуяма, Дж. Хоманс, П. Штомпка й ін. Серед вітчизняних учених варто відзначити Т. Стеценко¹, Т. Супрунець², Г. Андрущенко³ та ін. З огляду на міждисциплінарність підходу до вивчення поняття цікавими видаються праці О. Назарук [3] і Д. Докторової [2].

Аналіз теоретичних джерел і досліджень у сферах, суміжних із соціологією, у яких розглянуто проблему довіри, свідчить, що самостійною категорією вона вважалася донедавна лише в етиці, де традиційно належить до етичних категорій моралі. У працях з етики з розробки категорії «довіра», де вона розглядалася як форма специфічного ставлення й взаємодії між людьми, насамперед указується на соціальну сутність її походження. Тому в понятті «довіра» з етичного погляду традиційно відображено ті моральні норми, які пов'язані з добровільними взаємними зобов'язаннями як у суспільному, так і в особистому житті людей. Під довірчими розуміють взаємини, засновані на моральному кредиті, добровільних взаємних зобов'язаннях. Однак більшість науковців, котрі досліджували цю категорію, відзначали, що довіра є ще і якісно особливим станом моральної свідомості, що включає почуття й переконання, які і є мотивами або стимулами поведінки особистості. На практиці вона виникає з реальних відносин як продукт тривалого розвитку моральної свідомості людей і має свої специфічні особливості в кожній конкретній культурі, що дає підставу розглядати її як моральне поняття. У цьому контексті Ф. Фукуяма зазначає, що недовіра в суспільстві обкладає всі форми економічної діяльності своєрідним «податком», якого немає в суспільствах із високою довірою [10].

З огляду на найбільш розроблені теми й запитувані на вітчизняних теренах об'єкти досліджень, можна стверджувати, що одним із найактуальніших сьогодні є соціально-політичний феномен довіри до влади – як «складне, багатогранне явище, яке відображає ставлення соціальної групи, індивіда до дій представників влади, сформоване на основі переконаності в правоті й правильності його етичних, соціально-психологічних, емоційних і раціональних дій та є добровільним свідомо позитивним ставленням, моральною або дієвою підтримкою, що обумовлюється ступенем відповідності політики, здійснюваної її представниками, тенденції соціально-політичного розвитку країни» [4, с. 74]. Водночас очевидно, що довіра в суспільній свідомості належить, до тих чеснот, які управлінськими чи пропагандистськими зусиллями відновити неможливо.

Однак як соціальний феномен довіра характеризує й набагато ширший і глибший тип зв'язків та відносин, які складаються між різними партнерами, незалежно від того, із приводу чого вони виникають. Очевидно також, що усталення соціального порядку в перехідному суспільстві потребує його відтворення, модернізації, самоорганізації та легітимації. Саме тому, на думку А. Селігмен, «феномен

¹ Див. статтю «Проблема інтерпретації категорії довіри в соціології», опубліковану у виданні «Соціальні виміри суспільства» (2010. – Вип. 2 (13). – С. 80–90).

² Див. статтю «Концептуалізація поняття “довіра” в контексті соціогуманітарних досліджень» // Вісник Львівського університету. – Серія соціологічна. – 2013. – Вип. 7. – С. 77–86.

³ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Staptp/2012_53/index.html.

довіри створює умови для ефективного функціонування соціально-економічних систем і є атрибутом виключно сучасних суспільств». Хоча «довіра постає в різноманітних відносинах, а не є виключно станом внутрішнього світу суб'єкта, дечим особистим, якістю, властивою індивіду», розглядаючи довіру в контексті упевненості в системі рольових очікувань, учений зазначає, що ця впевненість «можлива лише за умови довіри на особистісному рівні, і носієм певних чеснот у якості центрального фокусу уявлень про довіру є все ж таки індивідуальність» [6, с. 31]. Саме у вказаному вище зв'язку філософи вбачають її основну суспільну функцію як регулятора моральних відносин, і саме вказаним чином довіра входить у сферу суб'єктивного ставлення людини до зовнішніх зв'язків з іншими людьми й здійснює функцію регуляції цих відносин. Водночас практично всі науковці, які займалися дослідженням довіри як етичної категорії моралі, застерігаючи від спрощення інших важливих феноменологічних характеристик досліджуваного явища, указують на його соціально-психологічні сутнісні аспекти явища, що мають, передовсім, психологічну природу й розповсюджуються на цілісну взаємодію людини зі світом [6].

Отже, можна констатувати, що в різних напрямках гуманітарного знання йдеться, зазвичай, про три самостійні галузі, де довіра найчастіше вважалась умовою існування людини: це довіра до суспільства, до іншої людини або людей узагалі й довіра до себе. Крім такого підходу до вивчення довіри, існує її традиційний розгляд як складової частини інших видів відносин і як самостійного виду спілкування. Аналіз психологічних досліджень (переважно зарубіжних) засвідчив, що довіра трактується деякими авторами (Д. Бразерс, Т. Говір, К. Роджерс, Дж. Роттер, Е. Еріксон, А. Маслоу, Т. Ямагіші та ін.) як установка або система установок (атитюдів) у ставленні до соціального світу й самого себе. На нашу думку, такий підхід необхідний, але не є достатнім, оскільки не дає змоги «охопити» смислові відтінки численних феноменологічних проявів довіри. У цілому, визначаючи довіру як значимий чинник спілкування, науковці трактують останню одночасно і як процес взаємодії індивідів, і як інформаційний процес, і як ставлення людей один до одного, і як процес взаємовпливу один на одного, співпереживання та взаємного розуміння [9].

У зарубіжній психології категорія довіри досить часто виступала особливим предметом аналізу, однак найчастіше вивчали її різні ситуаційні та динамічні особливості у зв'язку з іншими феноменами міжособистісної взаємодії й спілкування, а власне соціально-психологічні характеристики довіри залишалися за межами аналізу.

Водночас аналіз численних зарубіжних і вітчизняних досліджень показує, що довіра – більш фундаментальне явище, ніж здається на перший погляд, що його психологічна сутність «дозволяє повніше осмислити способи зв'язку людини зі світом, закономірності освоєння того культурного простору, усередині якого людина може знайти свою родову людську сутність і водночас залишитися істинним самостійним «суб'єктом життя» [5], а не суб'єктом «відчуженої активності» [9].

Специфічна функція довіри як сугестивного «шлюзу» в спілкуванні людей» розглянута в соціологічному й соціально-психологічному плані низкою дослідників, котрі відзначали наявність психологічної опозиції довіра/недовіра в суспільному та індивідуальному бутті людини, указуючи на недовіру як на перший феномен із серії охоронних, психічних антидій, яка виступає засобом психічного захисту особистості від необмеженої дії зовнішніх сугестивних чинників та реакцію на деякі уживані форми впливу, здатні підсилювати відчуття приналежності людини до соціально-психологічної спільноти, що виражається в понятті «ми», а саме: примус, переконання, насильство, віру й доказ.

Низка науковців розглядає довіру й недовіру як особливість соціально-психологічної взаємодії людей у процесі спілкування, де довіра – одна з форм моральних потреб людей, що розвивалася в нерозривному зв'язку зі своєю протилежністю – недовірою – як результат тривалої взаємодії, коли на основі спільних інтересів і прагнень виникає соціально-психологічна взаємність. Згідно з цією точкою зору, спільність інтересів, з одного боку, є передумовою й умовою ефективного спілкування, а з іншого – його результатом, причому соціально-психологічна опозиція «ми» і «вони» проникає вглиб індивідуальної психіки людини та перетворюється на її сутність.

Довіра як складова частина базисної системи безпеки пов'язана з досвідом за межами дискурсивної свідомості. Цим, очевидно, можна пояснити сильну емоційну реакцію, яку викликає втрата довіри, що провокується негативними соціальними взаємодіями. Вона дуже часто виходить за межі раціонального розуміння конкретної ситуації й уключає неусвідомлювані пригадування, до яких зазвичай відсутній

доступ: «внаслідок того, що рефлексивний контроль та особливо дискурсивна свідомість створюють своєрідний негативний бар'єр, що чинить опір їх безпосередньому виходу» [1, с. 99].

Отже, для виникнення між людьми спільності, почуття приналежності до «ми» необхідна певна міра довіри, заснована на взаєморозумінні й уявленні про іншу людину, яка формується в процесі взаємодії з ним.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Разом із тим зрозуміти специфіку довіри людини до соціуму можна, лише розглядаючи людину й суспільство в єдиній системі. Як показали науковці, людина та світ, вступаючи у взаємодію, утворюють особливу онтологічну реальність, оскільки людина «продовжена у світ», бо вона наділяє об'єкти цього світу різними смислами, робить їх ціннісними. І ця, інша, онтологічна реальність і є суб'єктивним світом людини, а належать ці смисли та цінності не світові, а людині. Однак, лише виносячи ці смисли й цінності за власні межі та наділяючи ними об'єкти навколишньої дійсності, людина може довіряти зовні конфронтуючому з нею світу й лише на цій основі вважати його своїм (або освоєним). Коли в житті людини відбувається щось дуже важливе, що порушує та міняє звичні внутрішні смисли, довіра до світу втрачається. Щоб знову здобути її, потрібні нові смисли. Але смисли не можна передати, їх можна тільки знайти в процесі комунікації [10].

Виходячи з того, що міжособистісні відносини виникають і розвиваються в процесі спілкування, інтерсуб'єктний підхід до дослідження комунікативних впливів полягає в тому, що йдеться не про «озовнішення» суб'єкт-об'єктних відносин «людини з людиною», а про внутрішньосмислові, особистісні звернення людини до людини» [8, с. 31]. Довіра, із цього погляду, і є тим моментом у взаємодії, який надає комунікативному акту внутрішньосмислового статусу, тобто певна міра довіри в актах комунікації дає змогу здійснити перехід від суб'єкт-об'єктного способу комунікації до суб'єкт-суб'єктного спілкування, при якому «міжіндивідуальний зв'язок постає “вихідною одиницею психологічного аналізу, а сукупність таких зв'язків” – справжнім “наповненням”, що утворює інтрапсихічний склад особистості. Вмістилищем психічного життя, по суті, мислиться тепер уже не замкнений “внутрішньоіндивідуальний” простір, а відкритий простір комунікацій і взаємодій між людьми, стосовно якого факти “індивідуальної психіки” виявляються підлеглими й похідними» [8, с. 31].

А. Хараш так описує відмінність між інтрасуб'єктивним та інтерсуб'єктивними підходами: «... із точки зору першого, функцію зв'язку суб'єкта з іншим суб'єктом виконують процеси прийому й передачі інформації, тоді як процес переробки інформації цілком залишається у сфері «внутрішнього» життя. Із погляду другого, усі ланки інформаційного процесу однаковою мірою здійснюють функцію зв'язку суб'єкта з іншим суб'єктом; інакше кажучи, фаза, що умовно позначається як “переробка інформації”, об'єктивно орієнтована на міжособистісну комунікацію, так само, як прийом і передача інформації розраховані на неї суб'єктивно, тобто відповідно до свідомих намірів й уявлень суб'єкта ... Іншими словами, кожен момент життя людини можна характеризувати «певним комунікативним станом», його спрямованістю до інших людей. Отже, “комунікативний стан – це, з одного боку, узагальнений стан готовності до прийому впливів з боку інших людей, який передбачає відповідну глобальну перебудову особистості та діяльності суб'єкта”, власне це цілісна рецептивна установка (налаштування) суб'єкта, змістом якої є передбачення (очікування) спрямованих на нього дій й оцінок. З іншого боку, це «готовність до комунікативного впливу – схильність до дій та оцінок стосовно інших людей, обумовлена рецептивною установкою суб'єкта, що, зі свого боку, її визначає» [8, с. 33–34]. Власне, тому до обігу вводиться поняття «комунікативний стан», який розуміємо як установку на певний вид або зміст спілкування, що детермінується двояко – і самим суб'єктом спілкування, і його очікуваннями, тобто є готовністю прийняти впливи з боку іншого суб'єкта. Ці положення дають підставу висунути гіпотезу про те, що довіра як суб'єктивне особистісне ставлення до іншого існує у внутрішньоособистісному просторі суб'єкта, а в процесі спілкування та взаємодії мовби «виноситься» назовні, у «навколоіндивідуальний» простір, причому обома суб'єктами взаємодії. Залежно від того, як воно «зчитується» або інтерпретується суб'єктами в самому процесі взаємодії й спілкуванні, указане ставлення породжує різні феномени самої взаємодії, а також коригується обома учасниками під час взаємодії.

Проведений теоретичний аналіз і побудовані психологічні моделі довірчої взаємодії між людьми уможливили формулювання деяких гіпотез, що заслуговують бути задіяними в подальших розробках теми.

Довіра до іншого є базовою умовою людського спілкування, оскільки переводить акт безособової комунікації в акт ціннісно значимого спілкування. Онтологічно довіра існує в суб'єктивному світі особистості, проте виникає й функціонує в «навколоіндивідуальному просторі, куди «виноситься» в момент взаємодії людей і де динамічно змінюється під її впливом.

В основі довіри до іншого лежить співвідношення ціннісного ставлення до іншого та до себе, яке може порушуватись унаслідок як об'єктивних, соціально-психологічних, так і суб'єктивних особистісних причин – актуальна значимість іншого і його апріорна безпека (надійність), а також актуальна значимість власних суб'єктивних переживань й апріорна безпека своїх майбутніх дій, пов'язаних із процесом взаємодії з цим конкретним іншим.

Основними формально-динамічними характеристиками довіри до іншого як щодо самостійного соціально-психологічного феномену є міра, вибірковість і парціальність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений теоретичний аналіз поняття довіри виявив, що довіра як своєрідне ставлення авансом завжди передбачає ціннісне ставлення до особистості іншого, засноване на позитивному прогнозуванні його майбутніх вчинків. Довіра як комунікативний стан особистості психологічно вибудовується на основі ставлення до потенційних позитивних можливостей особистості іншого. Довіряючи іншому, людина розраховує, що той не діятиме їй на шкоду. Оскільки діє не лише світ, діє, насамперед, людина, то взаємодія зі світом припускає в кожній особи певний рівень довіри до себе. Однак співвідношення (відповідність) рівня довіри до себе й світу постійно змінюється, аж до суперечливих відносин між ними. Наявна невідповідність завжди прагне до рівноваги, яку можна знайти, лише змінивши наявний рівень довіри або до світу, або до себе. Саме тому феномен довіри має надзвичайну динамічність.

Ці положення дають змогу побудувати типологію можливих стратегій поведінки залежно від пропорції або рівня довіри до світу й до себе, які лежать в основі вже сформованих відомих форм поведінки та забезпечують відносну стійкість як особистості, так і діяльності: переважання довіри до світу є основою адаптивних форм поведінки, що дають змогу людині пристосовуватися до світу; переважання довіри до себе – основа неадаптивних форм активності, пов'язаних як із ризиком, так і з перетворювальною діяльністю. Переважання довіри до себе, порівняно з довірою до світу, передбачає самостійний характер діяльності, який, до речі, може бути як конструктивним, так і деструктивним, і, нарешті, відсутність або втрата довіри до світу завжди поєднані з утратою довіри до себе.

Оскільки людина й світ – єдина онтологія, у кожен момент часу людина має дві конкуруючі позиції – соціальну та особистісну, які й визначають двоїсту спрямованість психіки людини, що припускає, з одного боку, довіру до світу як умову взаємодії з ним, а з іншого – довіру до себе як умову активності особистості. Слід додати, що порівняння наявних визначень довіри в різних галузевих дослідженнях – від організаційних до психологічних – указує на те, що більшість дефініцій довіри демонструють орієнтацію на конструювання майбутнього [11]. Саме на цю обставину звертають увагу й ґрунтовні соціологічні соціально-психологічні дослідження [7; 8]. Отже ідеться про дослідження всього комплексу чинників породження ефектів взаємодії або ефектів виникнення нової реальності (довіри) в процесі взаємодії людини, у цьому випадку – з іншою людиною [7, с. 78].

Довіра виступає феноменом, що породжується, проявляється й динамічно змінюється в процесі взаємодії людей, і феноменом внутрішньоособистісним, який, породжуючись у міжіндивідуальному просторі, «виноситься» в простір міжособистісних відносин, здійснюючи функцію зв'язку між людьми. За вказаних умов довіра між взаємодіючими індивідами робить зв'язок між ними суб'єктивним і глибоко діалогічним, а в процесі спілкування відбувається не лише й навіть не стільки процес передачі інформації, скільки взаємна згода людей приймати впливи один одного за умови, що вони ставляться до себе та до іншого, як до автономного суверенного суб'єкта активності і як до цінності [3]. І в цьому сенсі знову можна констатувати, що факт взаємодії породжує нову реальність, нові смисли. Однак із соціально-психологічного погляду, тут наявний і рефлексивний процес, який зазвичай супроводжує процес будь-якої комунікації та полягає в тому, що людина оцінює іншого в предикативній формі: не зрадить, не використовує отриману інформацію на шкоду чи не буде нехтувати нею, але ці оцінки й очікування не завжди виправдовуються. Тому довіра – це і ризик, на що неодноразово вказували зарубіжні та вітчизняні дослідники [2; 3; 4; 11].

Указані рівні пов'язані між собою, хоча прямої проекції між ними не існує, бо відносини довіри (довірча психологічна позиція) не завжди бувають конгруентними між учасниками спілкування. Це

детермінується багатьма як суб'єктивними, так і об'єктивними обставинами. Однак показники довіри як незалежні змінні можуть виступати індикаторами комунікативного стану особистості, групи й суспільства в цілому, а саме тому практиологічні аспекти вивчення довіри як соціально важливого духовного феномену та відносно самостійного соціально-психологічного явища, на нашу думку, і потребують деталізації й систематизації засобами соціально-психологічних та соціологічних досліджень.

Джерела та література

1. Гидденс Э. Устроение общества. Очерк теории структуризации / Э. Гидденс. – 2-е изд. – М. : Академ. проект, 2005. – 528 с.
2. Докторова Д. Теоретичні підходи до розуміння поняття «довіра» / Д. Докторова // Соціологічні студії. – 2014. – № 1 (4). – С. 50–62.
3. Назарук О. Довіра як передумова формування позитивного соціального досвіду особистості / О. Назарук // Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2010. – Т. 12. – С. 216–224.
4. Погорелий С. Соціальне моделювання довіри до влади в сучасному державному управлінні / С. Погорелий // Держава та регіони. – 2010 – № 3. – С. 73–78.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. / С. Л. Рубинштейн. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2002. – 720 с.
6. Селигмен А. Проблема доверия / А. Селигмен. – М. : Идея-Пресс, 2002. – 256 с.
7. Татенко В. А. Психология в субъектном измерении : монография / В. А. Татенко. – К. : Вид. центр «Просвіта», 1996. – 404 с.
8. Хараш А. У. Личность, сознание и общение: к обоснованию интересубъективного подхода в исследовании коммуникативных воздействий / А. У. Хараш // Психолого.-педагогические проблемы общения. – 1979. – С.17–35.
9. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. – М. : Республика, 1994. – 447 с.
10. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2004. – 578 с.
11. Castaldo S. Trust in Market Relationships / S. Castaldo. – Cheltenham, UK : Edward Elgar, 2007. – 304 p.

References

1. Giddens, A. (2005), *“The ordered society. Outline of the Theory of Structuration”*, Moscow: Academic Project, 528 p.
2. Doktorova, D. (2014), *“Theoretical approaches of understanding the concept of «trust»”*, *Sociological studios*, Vol. 4, No. 1, Pp. 50–62.
3. Nazaruk, O. (2010), *“Trust as a prerequisite for creating a positive social experience of the individual”*, *Problems of General and Educational Psychology*, Vol. 12, Pp. 216–224.
4. Pohoryelyy, S. (2010), *“Social modeling of the trust to the power in modern state management”*, *State and Regions*, No. 3, Pp. 73–78.
5. Rubinstein, S. L. (2002), *“Basis of general psychology. 2nd ed.”*, SPb : Piter, 720 p.
6. Seligman, A. (2002), *“The problem of confidence”*, Moscow : Idea-Press, 256 p.
7. Tatenko, V. A. (1996), *“Psychology in the subject dimension”*, K. : Publishing Center «Enlightenment», 404 p.
8. Kharash, A. U. (1979), *“The personality, consciousness and communication: intersubjective approach to the justification of the study of communicative influences”*, *Psychological and pedagogical problems of communication*, Pp.17–35.
9. Fromm, E. (1994), *“The Anatomy of human destructivity”*, M. : Republic, 447 p.
10. Fukuyama, F. (2004), *“Trust: social virtues and ways to prosperity”*, M. : «Publishing АСТ», 578 p.
11. Castaldo, S. (2007), *“Trust in Market Relationships”*, Edward Elgar, Cheltenham, UK, 304 p.

Глебова Наталя. Доверие как индикатор коммуникативного состояния общества. В работе анализируются междисциплинарные дискурсы исследования социально-этических и социально-психологических аспектов феномена доверия в контексте необходимости активизации субъектного коммуникативного потенциала украинского общества. Обосновывается необходимость разработки социологических моделей изучения доверия как прогностического средства формирования общественного доверия на территории Украины.

Ключевые слова: общественное доверие, субъектный потенциал личности, мировоззренческие ориентации общества, коммуникативное состояние, общественное развитие.

Glebova Natalya. Trust as an Indicator of Society Communication. The discourse interdisciplinary research on the socio-ethical and psychosocial aspects of the phenomenon of trust as a means of communication with the world and the human development of its own socio-cultural space in the context of the needs of activation subjective

communicative potential of Ukrainian society analyses in article. Possibility approaches to the sociological study of confidence as independent variables communicative state individual, group and community in general, as a substantial basis for social development and subjective factors influence the formation of ideological orientations of society and the acceptance of certain models of social improvement. Substantiates need for the development of sociological study models predictive of confidence as means of forming public trust in Ukraine.

Key words: social trust, subjective potential of the individual, society ideological orientation, communicative state, social development.

Статтю отримано 22.01.2015 р.

УДК 316:2-055.2

Тетяна Колосок

Феномен жіночої релігійності з погляду соціології релігії

Зростаюча активність жінок у сфері релігії й пошуку духовної самореалізації актуалізувала тему вивчення жіночої релігійності, зростання рівня якої обґрунтовується в цій праці. Висновки з приводу вищої релігійності жінок здійснюються на основі кількісних методів соціологічного аналізу. Також з'ясовано, що нині в межах соціології релігії напрацьовано теоретичні підходи, які пояснюють відмінності в релігійності чоловіків і жінок (економічні теорії, марксистська теорія й психосоціальні теорії), але спроби емпірично їх перевірити не принесли однозначних висновків або були неуспішними.

Ключові слова: релігійність, соціологія релігії, феномен жіночої релігійності.

Постановка наукової проблеми та її значення. Упродовж ХХ–ХХІ ст. відбувається глибока переоцінка соціокультурних цінностей, що провокує зміни в становищі жінки в суспільстві й, звичайно, у сім'ї. Жінка набуває більшої самостійності, незалежності, що вплинуло на формування нової моделі жіночої поведінки, адже сучасна жінка, особливо в західних суспільствах, має відтепер свободу вибору своєї діяльності, що знаходить відображення й у виборі шляхів духовної самореалізації, вже не тільки через залучення до активної церковної діяльності в межах традиційних релігій, а й беручи активну участь у новостворених, починаючи з 70–90-х років минулого століття, неорелігійних рухах «Нью ейдж», залучаючись до духовно-містичних струменів типу вчення Ошо, йоги чи сакральних танцювальних практик або ж окультизму, астрології, магії, відомства, знахарства, ворожіння, які нині досить суттєво впливають на життя західних суспільств, у тому числі українського. Отже, актуальність обраної теми обумовлена зростаючою активністю жінок у сфері релігії й пошуку духовної самореалізації.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивчення ролі жінки в релігії, її місця в історії, релігійному житті суспільства провадили такі зарубіжні науковці, як М. Гімбутас, Ж. Грант, М. Делі, К. Кріст, Д. Пласков та ін. Численні дослідники феномену жіночої релігійності звертаються до феміністичної традиції пояснення особливостей ставлення жінки до релігії, оскільки в межах вітчизняних і навіть зарубіжних наукових розвідок існує порівняно мало робіт стосовно безпосередньої гендерної релігійності.

Феномен жіночої релігійності був предметом дослідження як російських учених (Т. Варзанова, Н. Габріелян, А. Михальова, С. Рязанова, Л. Паутова та ін.), так і вітчизняних, зокрема О. Луценко («жіноче начало» в українській ментальності), Ю. Маслоу (релігійно-міфологічне підґрунтя гендерних стереотипів), Н. Недзельської (проблема жінки в релігіях авраамістичної традиції), Л. Погорілої (релігійний аспект у гендерному підході), В. Суковатої (жінка в релігійній історії), Т. Талько (містико-релігійна обдарованість українського жіноцтва) й ін.

Українська соціологія релігії представлена такими іменами, як Н. Дудар, В. Мельник, М. Паращевін, С. Сальнікова, які у своїх наукових розвідках розкривали питання рівня релігійності в Україні, у тому числі за ознакою статі.

У релігієзнавстві й соціології релігії наявні дослідження стосовно аналізу становища жінки в релігії та жіночої релігійності, однак наукові розробки, спрямовані на аналіз феномену високої